

Kurum	: Işık Üniversitesi
Başlık	: 10 Kasım Mustafa Kemal Atatürk'ü Anma Programı 10.11.2021
Konuşmacılar	: Ezgi EREL, Emine DAL, Prof. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN, Mehmet Serdar SARIGÜL, Prof. Dr. İpek AKPINAR, Doç Dr. Özlem Sıla DURHAN
Video Adresi	: https://youtu.be/6COT1TJTNjE
Yayın Tarihi	: 11.10.2021

Ezgi Erel: Sayın Mütevelli Heyeti Başkanım, Değerli Mütevelli Heyeti Üyeleri, Sayın Rektör Vekilim, Sayın Dekanlarım, Sayın Enstitü Müdürüm, Sayın Meslek Yüksekokulu Müdürüm, Sayın Hocalarım, Sayın Genel Sekreterim, değerli çalışma arkadaşlarım, sevgili öğrenciler, değerli konuklar, Bugün ulusumuzun büyük önderi ve cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sonsuzluğa irtihalinin 83. yıl dönümü. “Beni görmek demek mutlaka yüzümü görmek demek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız, bu kâfidir.” diyen ulusumuzun Önderini Mustafa Kemal Atatürk'ü anmak için buradayız. Onu 1938'de 10 Kasım sabahı sona eren maddi hayatı kalplerimizde ve bilincimizde birer Mustafa Kemal ideali olarak sonsuza kadar yaşayacak. Şimdi sizleri Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, silah arkadaşları ve tüm şehitlerimizin manevi huzurlarında 1 dakikalık saygı duruşuna ve İstiklal Marşı'mızı okumaya davet ediyorum.

Ezgi Erel: Konuşmalarını yapmak üzere Atatürkçü Düşünce Kulübü Başkanı Emine Dal'ı kürsüye davet ediyorum.

Emine Dal: Sayın Mütevelli Heyeti Başkanım, Değerli Mütevelli Heyeti Üyeleri, Sayın Rektör Vekilim, Sayın Dekanlarım, Sayın Enstitü ve Yüksekokul Müdürlerim, Sayın Genel Sekreterim, Kıymetli Hocalarım ve sevgili öğrenci arkadaşlarım, Bugün yüce Türk milletinin Ata'sını kaybettiği o kara gün. Bugün Ulu Önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bedenlen aramızdan ayrıldığı günün 83. yıl dönümü. Türk milletinin her ferdi gibi ben de bu elem günün kederi içerisinde bulunurken Atamızın her günümüze ışık tutan öğütlerine ve öğretilerine sığınmaktan başka bir çare görmüyorum. Zira bizim her karanlığımızın aydınlığı onun bizim için yaktığı istiklal meşalesindedir. Atatürk, yalnızca bir savaş kahramanı değil aynı zamanda yok olmaya mahkûm edilmiş bir toplumun yeniden dirilişinin mimarıdır. Bizler için, vatanımız için verilen Kurtuluş Savaşı'nın başkomutanı ve medeniyet yolundaki en büyük önderimizdir. Bir varoluş mücadelesinin vücut bulmuş halidir. Onun kaybı bizler için derin bir acıdır, kederdir lakin böyle bir kederin içinde bedenlen aramızda olmamasına onun olmadığı zamanlarda başımıza gelebilecekleri tahmin ederek geleceğe dönük söylediği her bir söz bizi asla yalnız bırakmadığının en büyük kanıtıdır. Büyüklüğü, yüceliği ve zekâsı karşısında bütün dünyanın önünü iliklediği Ulu Önderimiz yalnızca etten, kemikten bir beden değildir çok daha fazlasıdır. Mustafa Kemal Atatürk bir ideolojidir. Atatürkçü düşüncenin, Kemalizm'in kurucusudur. Onun gibi ileri görüşlü ve ilimi meşale edinen bireyler olmak her Türk vatandaşının asli vazifesidir. Dönüp baktığımızda anlıyoruz ki Atamız 57 senelik ömründe biz Türk milletinin neye ihtiyacı varsa o olmuş, bütün eksiklerimizi en hassas ve en

mükemmel şekilde tamamlamamız için bize yol göstermiştir ve göstermektedir. Kurtuluş Harbi'nden cumhuriyetin ilanına inkılaplara kadar her bir adım ustalıklarla atılmıştır. Dünya tarihinin belki de en çetrefilli yollarından birinde bize yılmadan liderlik ettiği 57 senelik ömrünün en güzel yıllarını biz Türk milleti için feda etmekten geri durmadığı ve doğduğu topraklar olan Selanik'i çok istese de bir daha göremeyecek kadar yoğun bir şekilde bizler için, bizlerin geleceği için çalıştığından Ulu Önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e minnettarız. Saygı, özlem ve minnetle anıyoruz. Saygılarımla,

Ezgi Erel: Atatürkçü Düşünce Kulübü Başkanımıza teşekkür ediyoruz. Rektör Vekilimiz Sayın Hasan Bülent Kahraman'ı konuşmalarını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum. Buyurunuz Sayın Hocam,

Hasan Bülent Kahraman: Atatürk'ün yakınında bulunmuş edebiyat tarihçisi İsmail Habip Sevük aktardığına göre daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı yapacak olan Doktor Reşit Galip 1923 yılında Mersin'de Büyük Önder'le karşılaştığında o sırada kendisini şatafatlı bir saray koltuğuna oturtmak isteyenlerden ötürü çok öfkeli olan ve kuru bir iskemleye yerleşmiş Mustafa Kemal Paşa'ya "Sen" diye hitap ederek "Sen, bu milletin yalnız müncisi, yalnız bir halâşkâri yani kurtarıcısı ve yalnız bir kahramanı değilsin; sen bunlardan çok daha büyüksün; sen bu milletin bir ferdisin. Senin en birinci büyüklüğün bu milletin bir ferdi olmakla iktifa ve iftihar etmekte olduğundur." diyordu. Kurtuluş Savaşı'nın muzaffer komutanı Müşir Mustafa Kemal söz kendisine geldiğinde hakikaten muhterem doktorun dediği gibi "Benim için dünyada en büyük mevki ve mükâfat milletin bir ferdi olarak yaşamaktır." cevabını veriyordu. Sayın Mütevelli Heyeti Başkanımız, Mütevelli Heyetimizin Sayın Üyeleri, Sayın Dekanlarımız, Müdürlerimiz, Hocalarımız, Işık Üniversitesinin değerli çalışanları, tüm çabaları kendileri için gösterdiğimiz geleceğimizin güvencesi olan çok sevgili öğrencilerimiz, Bugün burada vefatının 83 ve vefatından 83 yıl sonra tüm bir ulus ve Işık Üniversitesi camiası olarak çok derin duygular ve ondan da derin bir saygıyla birleşip kendisini anıyorsak bunun nedeni sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve inkılapların sahibi olması kısa ömründeki olağanüstü büyük başarıları değil. Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat kendilerinin ifade ettiği gibi tüm o tarihsel hamlelerini bu milletin bir ferdi olarak, içimizden biri olarak gerçekleştirmesidir. Onu milletimizin bağrından çıkmış ve oradaki yerini üstün hizmetleriyle sonsuza kadar belirlemiş kurtarıcı ve kurucu ve bu ulusun en büyük ferdi, yurttaşı olarak anıyoruz. Ben de bu düşüncelerle hepimizi saygılarla selamlıyorum. Değerli Konuklarımız, Bir siyaset bilimci olarak Atatürk konusunda elimden geldiğince analitik ve akademik bir yaklaşımla kırk yıldır düşünüyorum. Bu çalışmalarım sonunda Atatürk'ün eşsiz başarılarını iki noktaya dayanarak elde ettiği kanısındayım. Bunların ilki onun sentez yapabilme gücü, kendisinden önceki tarihsel birikimi olağanüstü bir iradeyle dönüştürme ve tamamlama kapasitesidir. Bu özellik tarihte çok az liderde sadece devrimci liderlerde görülür. Türkiye Cumhuriyeti bir modernleşme projesi olarak kendi tabiriyle milli mücadelenin hemen akabinde kurulurken Atatürk önceki çağların getirdiği modernleşme birikiminin elbette farkındaydı. Entelektüel bilinci son derece de yüksekti ve III. Selim sonrasında başlayan Tanzimat'la gelişen Jön Türklerle kendi sürecini tamamlayan modernleşmeci ve ilerlemeci muhakemeyi bir toplumsal dönüşüm pratiği ve daha da önemlisi bir felsefe problemi olarak somutlaştırıyordu. Kemalist modernleşme yalnızca inkılaplar değildir. İnkılap hayatın doğal bir uzantısıdır. Her dönemde gerçekleştirilir. Kemalist modernleşmenin ana özelliği inkılap kavramını gidebileceği en uç noktaya taşınmasıysa ikinci ve daha önemli yanı bu büyük çabanın Hegelci anlamıyla bir tarih, zaman, bilinç ve şimdi iki değerli sonuçta da izleyeceğimiz gibi bir mekân problemine dönüştürülmesiydi yani inkılapların arkasındaki felsefeydi daha önemli olanı. Osmanlı pozitivizminden gelen birikimle Atatürk inkılap kavramını madde temelinde görüyordu. İnkılap, maddenin dönüşümüydü. Bu düşüncenin kanıtı gene bizzat onda bulunur. 1904 yılında henüz 23 yaşında bir genç subayken defterine "Evvvela sosyalist olmalı, maddeyi anlamalı!" diye yazıyordu. Bu

metin Kaynak Yayınları tarafından yayınlanan bütün eserlerinin on beşinci sayfada yer alır. O tarihte henüz Rusya'daki 1905 ve 1917 devrimleri gerçekleşmemişti. Atatürk de bildiğimiz dar anlamıyla bir sosyalist değildi. Pozitivist ve maddeci bir zihinsellik, bir epistemoloji içinde düşünüyor ve toplumu bir 19. yüzyıl aydını olarak madde zemininde anlama çabasına işaret ediyordu. Zaman içinde daha da iyi öğreneceği Alman vulgärmaterialismus düşüncesi ve onun isimleri Büchner'in ve Dozy'nin görüşleri, Beşir Fuad'ın pozitivismi vardı bu düşüncelerinin arkasında inkılaplarını bu episteme, bu muhakeme, bu zihniyet üzerine kurdu. Onların gerektirdiği büyük iradeyi padişahlığı ve hilafeti kaldırarak tarihsel zamana müdahale ederek gerçekleştirdi. Bu Mustafa Kemal'in Namık Kemal kuşağının başlattığı anayasal yani meşrutiyetçi dönüşümü devrimci bilinciyle tamamlamasıydı. Mustafa Kemal zihinlerden geçirilen her türlü düşünceyi somut bir toplumsal ve tarihsel pratiğe dönüştürmeyi başarmıştı. Başarılarının arkasındaki ikinci unsur konuşmamın başında değindiğim şekilde Atatürk'ün milletin bir ferdi olmasıdır. Bu bir retorik değildir. Onun cumhuriyetçi kişiliğini belirleyen bir olgudur. Mustafa Kemal Montesquieu'yü onun meşhur kitabı "Kanunların Ruhunu"nu okumuştur, biliyordu. Biz de onun bu kitabı okuyuşunun kanıtlarına bugün sahibiz. Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı görüşüne karşıydı. Fakat bu büyük düşünürün getirdiği cumhuriyet iradesini sonuna kadar benimsemişti yalnız hayati derecede önemli bir farkla. Montesquieu cumhuriyetlerde egemenliğin halka ve bir sınıfa özellikle de aristokrasie verilebileceğini düşünüyordu ve kendisi bir monarşistti. Yani parlamenter bir monarşizmden yanaydı ve İngiliz sistemini en değerli sistem olarak görüp, kabul ediyordu. Mustafa Kemal Paşa ise Osmanlı'da kendisinden önceki tüm kuşakların savunduğu ve uyguladığı bu kuralın dışına çıkıyor önce padişahlığı lağvederek ardından cumhuriyeti ilan ederek nihayet hilafeti kaldırarak cumhuriyetçi egemenliği halka veriyordu. Yukarıda zikrettiğim evvela sosyalist olmalı cümlesindeki sosyalizm işte budur; halkın iradesi ve egemenliği. Mustafa Kemal'in kendi iradesini halkla bütünleştirdiği ve onu cumhuriyetinde cumhuriyetçi düşüncenin de getirdiği şekilde topluma sade bir yurttaşlık bağıyla bağlayan milletin bir ferdi konumuna yerleştiren bu denklemdir. O, bu denklemi önce zihninde kurdu ve sonra toplumsal siyasal bir pratiğe dönüştürdüğü için tarihsel başarısını elde etmiştir. Kısacası bir mantıksal çıkarsamadan değil tarihsel ve zihinsel bir olgudan söz ediyoruz. Değerli Konuklar, Bugün burada kendisini büyük bir saygıyla andığımız Mustafa Kemal Atatürk 20. yüzyılın ortasına bile gelmeden aramızdan ayrılmıştı. Gene 20. yüzyılda işlevini gerçekleştiren liderlerden daha sonrasına intikal eden ve düşünceleri ve eylemi bakımından bu derecede önemsenen ve yaşayan neredeyse tek lider Atatürk'tür. Bu çok ilginç ve güçlü pozisyonun eyleminin ve düşüncelerinin doğrultusuyla açıklamak gerekir. Bu açıklama genellikle Atatürk'ün karizması ve iradesiyle bütünleşir. İrade, sosyolojinin belirttiği gibi sadece bir kişilik gücü olamaz. Kuşkusuz öyle bir yanı varsa da bu yeterli bir tanım değildir. Karizma da sadece bir kişilik niteliği olarak bu kerte güçlü bir toplumsal etki gücü kazanamaz. Bu olanaksızdır. Ancak toplumun ve tarihin dinamikleriyle bütünleşirse irade ve karizma etkin, güçlü ve dönüştürücü olur. Atatürk, tarihin doğru ve ilerlemeci yönünde yer almış, sezgileriyle doğru zaman ve zamanlamayı yakalamış, toplumsal istem yönünde hareket ederek onun sözcüsü, öncüsü ve yürütücüsü olarak karizmasını kurmuştur. Karizma toplumsal iradenin onda teşekkül etmiş sosyolojik gerçeğiydi. Milletin iradesini kendi iradesiyle birleştirmese bu özdeşleşmeyi sağlamasa belki gene başarılı olabilir, ama başarısını toplumsal bir irade ve isteme dönüştüremezdi. Başarısını tarihselleştirmesi olanaksızdı. Onun 20. yüzyıldan bugüne gelmesinin ana nedeni budur. Milletin ferdi olmak, kişisel iradesini milletin tarihsel iradesiyle bütünleştirmek. 21. yüzyılın yirmi birinci yılında milletin fertleri olarak onun tarihin doğru yönünde karar ve eylem oluşturmuş kurucu, kurtarıcı ve büyük önder olarak görüyor, milletimizin en yüksek ferdi ve iradesi olarak tanıyor, eşsiz yetenekleriyle içimizden biri olarak milletimizin tarihsel temsilcisi kabul ediyor en büyük saygıyla ve şükran duygularıyla anıyoruz. Hepinize saygılar sunarım,

Ezgi Erel: Sayın Rektör Vekilimize çok teşekkür ediyoruz. Mütevelli Heyeti Başkanımız Sayın Mehmet Serdar Sarıgül bizlere hitap edecekler. Buyurunuz Sayın Başkanım,

Mehmet Serdar Sarıgül: Evet, Sayın Rektör Vekilim, Sayın Dekanlarım, Sayın Enstitü Müdürüm, Sayın Yüksekokul Müdürüm, Sayın Hocalarım, Sayın Genel Sekreterim, değerli hocalarım, değerli çalışma arkadaşlarımız, sevgili öğrencilerimiz, Bugün ulusumuzun çağdaş, uygarlık yürüyüşünün öncüsü Kurtuluş Savaşı'mızın Başkomutanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü ebediyete intihalinin 83. yılında bir kez daha anmak için bir araya gelmiş bulunuyoruz. 10 Kasım Atatürk'ü Anma Günü Töreni'miz bence burada hep birlikte yapmamız çok önemli ve gerçekten kalbi duygularla onu saygıyla anıyorum. Değerli hocalarım, değerli arkadaşlarım, Tarih bize genellikle olağanüstü süreçleri, o süreçlerde ortaya çıkan dönemine damga vuran, tarihsel akışta iz bırakan liderleri anlatır. Bizlerde içinde bulunduğumuz günden bakarak o anıttaki olağanüstü olaylar ve liderleri anlamaya çalışırız. Ancak bu liderlerden pek azı tarihin akışına yön verebildiler ve kendi dönemlerinden sonraki dönemlere de damga vurabildiler. İşte Mustafa Kemal Atatürk bu liderler arasında kuşkusuz kuşkusuz en müstesna yere sahip olan liderlerden bir tanesi. Atatürk'ü diğer liderlerden farklı kılan özellik nedir diye şöyle bir düşündüğümüzde aslında sahip olduğu diğer bütün özellikleri de içinde barındıran en temel özelliğine ulaşırız. Mustafa Kemal Atatürk, her şeyden önce bir düşünce insanıdır. Sadece düşünmekle kalmayan harekete geçen cesur bir eylem insanıdır aynı zamanda. Derinlemesine kültürel birikime sahiptir, analitiktir ve gerçekçidir. Şüphesiz askeri bir dehadır gerek birinci dünya savaşında görevi olduğu her cephede Çanakkale'de gerekse Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasında, her muharebede, her zaferde askeri dehasının mutlaka imzası olduğunu görüyoruz. Mustafa Kemal Atatürk, sadece göz kamaştıran askeri zaferlerle kalsaydı mümtaz bir komutan olarak tarihi zaferlerle dolu sayfalarına yazılacak ve tarihi görevi bitmiş olacaktı. Ancak Atatürk çok boyutlu düşünen bir stratejist hedef odaklı bir liderdir. Askeri zaferlerle gelen bağımsızlığın sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal dönüşümü olmadan sürdürülemeyeceğinin bilincindeydi. Bu nedenle Atatürk bağrında yetiştiği toplum için yepyeni bir hayat tarzı yaratma mücadelesine girerek daha en baştan beri kurguladığı yeni bir devleti, yeni bir toplum ve yeni bir yönetim modelini mümkün kılmıştır. Bunu yaparken hayalle gerçek arasındaki farkı isabetle saptayan tasarladığı ülke ve toplum için ne zaman nerede, ne yapılması gerektiğini çok iyi bilen bir komutan ve lider olarak hareket etti. Mensubu olduğu ve yakından tanıdığı ulusunun tüm niteliklerine hâkim bir insandı ve bu niteliğiyle yüzyıllara dayanan taassubu yenmiş ulusunu ortak bir hedef etrafında birleştirebilmiştir. Yüzyıllardır kalıplaşmış, paslanmış düşüncelerin ötesine cesaretle geçmeyi başarabilmiştir, aklın ve bilimin genç Türkiye Cumhuriyeti'ne yön vermesini sağlayabilmiştir. Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi imtiyazlı bir zümrenin ve o zümrenin çevresinde toplanmış grupların değil, yurttaşın kendi kaderini ve yaşam tarzını belirleyebildiği, yurttaş haklarının hukukla güvenceye alındığını, katılımcılığı esas alan ve çağdaş demokrasiyi hedefleyen bir yönetim anlayışı tesis etmiştir. Milli mücadeleye zemin oluşturan ve birbirini ardına düzenlenen kongreler, daha sonra Büyük Millet Meclisi'nin açılması, meşrutiyeti sadece halkta aradığının en net göstergesidir. O gün atılan adımlar bugün ulusal egemenlik ilkesine dayanan gücünü ulustan alan modern demokratik Türkiye'nin temel taşlarıdır. Askeri dehasının yanında tüm dünyada hayranlık uyandıran asıl zaferi başardığı devrim ve dönüşümdür. Bu yönüyle kendisinden çok sonra bile çağdaş dünyanın saygın üyeleri arasında yer almayı hedefleyen tüm dünya ulusları için hep bir örnek olmuştur, rol modeldir ve umut olmuştur. Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk çağını aşan, içinde olduğu dönemin ötesini görebilen gerçek bir vizyonerdir. İşte bu yüzden diyoruz ki Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarihin ulusumuza en büyük armağanıdır. Bugün onun sayesinde sahip olduklarımızın eşliğinde geriye dönüp şöyle bir baktığımızda bile toplumsal bir gelecek nasıl kurgulanır ve nasıl kurulur da yanıtını bulmuş oluruz aslında. Bu nedenle bugün bize düşen görevin yokluğuyla hüznlendiğimiz

her halkasında bizler için yaptıklarımızı bir kez daha hatırlarken bıraktığı emaneti geleceğe taşıma azmimizi tazelemek olduğunu düşünüyorum. 1885'ten bu yana iyi insanlar yetiştiren Fezziye Mektepleri Vakfının yüksek öğretimdeki temsilcisi Işık Üniversitesi olarak bizler büyük önderin devrimlerini, ilkelerini, kurduğu cumhuriyeti geleceğe güvenle taşıyabilmek ülkemize ve ulusumuza üzerimize düşen katkıyı sunabilmek için büyük bir azim ve gayretle çalışmaya devam ediyoruz. Bu çabalarımızın "Bütün ümidim gençliktedir." sözüyle Türkiye Cumhuriyeti'ne miras bıraktığı sevgili gençlerimizde ve öğrencilerimizde de karşılığını bulacağından eminim. İlelebet payidar kalacak Türkiye Cumhuriyeti'nin ışıklı nesilleri olarak izinden yürüyeceğimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü bir kez daha derin bir sevgi, saygı, özlem, minnet ve şükranla anıyorum. Ruhu şad olsun. Saygılarımla,

Ezgi Erel: Mütevelli Heyeti Başkanımıza çok teşekkür ediyoruz. 10 Kasım Atatürk'ü Anma Günü programımız Profesör Şef Saim Akçıl'ın Oda Orkestrası'nın dinletisiyle devam ediyor. Bu güzel dinleti için Profesör Şef Saim Akçıl'a ve orkestra üyelerine çok teşekkür ediyoruz. Değerli Katılımcılar, Tören programımız kapsamında "Cumhuriyet dönemi kentleşmesi Proust'un İstanbul'u" başlıklı konuşmalarıyla İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Profesör Doktor Sayın İpek Akpınar çevrimiçi bağlantıyla bizlerle olacak. Kendisini sizlere takdim etmek istiyorum. Profesör Doktor İpek Akpınar halen İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde mimarlık, kent, kentli, politika ilişkileri, temsiliyet, toplumsal ve kültürel bellek, kültürel sürdürülebilirlik ekseninde stüdyo ve kuram dersleri vermeye, yayınlara, araştırmalara devam etmektedir. Lisans ve yüksek lisans çalışmalarını İTÜ Mimarlık bölümünde, doktora çalışmasını "Rebuilding Istanbul After Henri Prost's Planning" başlıklı teziyle 2003 yılında University College London Barlett School of Graduate Studies'te gerçekleştirdi. Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent kitabının editörü, Ayışığı Manastırı ve Sakıp Sabancı Müzesi 10. yıl kitaplarının yazarıdır. Johan Martelius, Gertrude Olsson, İpek Akpınar, Ela Güngören editörlüğünde Transformation of Public Spaces Architecture and The Visual Arts In late Modern Istanbul 1952-1980 isimli kitap Swedish Research Institute tarafından 2021'de yayınlanmıştır. The UCL Urban Laboratory OCEAN Design Research Association ile The Journal of Architecture A/Z ITU Journal of Faculty of Architecture danışma kurulunda ve JURD dergisi yayın kurulunda yer almaktadır. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsünde halen kurumsal ilişkilerden sorumlu rektör danışmanlığını ve Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Koordinatörlüğü görevlerini yürütmektedir. Şimdi sözü İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsünde Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Profesör Doktor Sayın İpek Akpınar'a bırakıyorum. Buyurunuz Sayın Hocam.

İpek Akpınar: Değerli Öğretim Üyeleri, sevgili öğrenciler, Atatürk'ün ebediyete intikalinin 83. yılında Işık Üniversitesi çatısı altında sizlerle birlikte olmak çok anlamlı, çok değerli. Cumhuriyetin mekânlarını İstanbul master planı üzerinden konuşmak için davetiniz için hakikatten çok teşekkür ederim. Bugün hep birlikte fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür kuşakların yetiştirilmesine emek veriyorsak Mustafa Kemal Atatürk'ün ve takım arkadaşlarının kurduğu cumhuriyet sayesinde. Bugün emperyal odaklarından konuşmama bir kadın akademisyen gözlüğünden, perspektifinden gerçekleştirerek ilerleyeceğim. İstanbul'un 20. yüzyıl ortasındaki yeniden inşası iki etapta gerçekleşiyor. Öncelikle 1936'da deneyimli Fransız mimar ve kent tasarımcısı Henri Prost Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından kenti modernleştirmek için İstanbul'a master planı hazırlaması amacıyla davet ediliyor. İstanbul'un ilk master planını "Plan The Rector" olarak adlandırılan planı 37'de teslim eden Prost, konsantrasyon planında işte kentsel bölgeleri, geniş meydanları ve konuşmamın ilerleyen noktalarında altını çizeceğim 18 farkıyla güzelleştirme temasıyla bağlayan geniş bulvarlar meydanları bağlayan geniş bulvarlar projelendirir. İkinci dünya savaşı koşulları altında Prost'un planı bazı kısımları 15 yıl boyunca kısmi olarak inşa edilir. Uygulama planı

Demokrat Partinin 50 seçimlerindeki kazanmasından sonra Prost'un görevine son verilir. Bu İstanbul'un yeni inşasında 2. etaba işaret ediyor. Kent planı içinde sorumluluk Prost planını revize eden Türk uzmanların ellerine teslim edilir. 56'da Başbakan Menderes kentsel imarın imar için şahsi sorumluluk aldığına yıkımları meşrulaştırmak için Prost'u bir kez daha kente davet eder. 59'da vefat eder ve aslında Prost'un planları 20 yılı aşkın süreyle uygulamanın kentsel uygulamanın temelini oluşturur ve bazı açılardan da 90'lara dek sürer gider. Ankara ve Jansen Planı'nın cumhuriyetle ilişkilendirilen vurgularına karşı Prost Planı Revizyon Komisyonu Planı raporuna göre 54'de kaleme alındı. Geniş bulvarları aşırı vurgulayan temelde hijyen vizyonuna dayanan güzelleştirme projesi olarak algılanır, mütevazı bir çerçevede plan olarak algılanır ve yanlış yorumlanmasına neden olur bu rapor. 37 İstanbul Master Planı'nın 40'larda uygulanan 18 farkına dayanarak Fransız mimar bazen kentsel tasarımcı bazen de bir bahçıvan olarak davranmakla suçlanır. Evet, Prost Planı'nın Avrupa'dan esinlenen güzel kent tipinin özelliklerini taşıdığını yadsımıyorum, inkâr etmiyorum, ama aynı zamanda master planın temel fiziksel öğesi toplumun her kesimine açık kamusal mekânların rapordaki yazımıyla "serbest sahaların" ulus devletin kültür ve eğitim eksenlerindeki laik, sekülerleştirici reformlarıyla yakın bağları olduğunu savunuyorum. Gerek doktora çalışmamda gerekse doktora sonrası araştırmalarımnda bunu belgeliyorum. Türk kent planlaması içinde Prost'un Planı İstanbul'un ulusal kimlik kurma süreciyle yakın bağlara sahip. Paris'teki Fransız Mimarlık Enstitüsündeki yeni arşiv malzemesi tam da bu modern seküler bir Avrupa kenti oluşturmanın bir parçası olduğunu vurguluyor Prost Planı'nın. Bu malzemeye dayanarak konuşmamda kısaca İstanbul'un biraz geçmişinden, Prost'un biraz geçmişinden, formasyonundan bahsedeceğim. Planın başlıca önerilerini sıralayacağım, ama daha çok İstanbul bağlamında kamusal mekânlar, Espase Libre ve kadın açısından önemine odaklanacağım. Şimdi İstanbul emperyal kentinin böyle uzun yolculuğunda İlhan Tekeli Hoca'mızın sınıfladığı işte bir ürkek modernite dönemi var 1800'lerin sonlarında, radikal modernleşme dönemi cumhuriyete geçiş ardından hızlı bir modernizasyon günümüze kadar uzanan etaplarla anlatılabilir. Kentin ilk planı 1937'de yine bir yabancı plancı tarafından şematik olarak Greko-Romen özellikleri yollar ve meydanlar göz önünde bulundurularak kaleme alındı. Prost, bu plandan çok esinlendi. Onun için bu planı özellikle sizlerle paylaşıyorum. Bu İstanbul'un insan ölçeğine dayalı sekiz bin yıllık olağanüstü kozmopolit bir liman kenti benim bunu sizlere aktarmama hiç gerek yok. Başka plancılar, başka mimarlar da ziyaret ediyor. Döneminin en önde gelen isimlerinden Prost'un çok büyük rakibi Le Corbusier İstanbul'a baktığında zıtlıkları olmayan harmonili bir yapıdan bahsediyor. Hâlbuki bizler zenginliğin ve fakirliğin emperyal kentte yan yana olduğunu, depremlerin, yangınların yedi düvele karşı savaşan bir ülkenin giderek küçülen ve göç alan bir kentine bir başkentine sahip olduğunu çok iyi biliyoruz. Cumhuriyete geçişle birlikte cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte azalan bir nüfus dikkatlerin yoğun olarak Ankara'nın kurulmasına, yeni başkent inşasına yanan Türk kasabalarının inşasına verilen bir dönemden bahsediyoruz. Çok yoğun eğitim, kültür hamleleri, çok yoğun hukuki ve idari alandaki reformların ardından Mustafa Kemal Atatürk 1929'da kentin uzun bir Anadolu inşasını ve reformunun ardından kenti ziyaret ediyor. Ve 1930'larla birlikte politikacıların dikkati yeniden kente çevriliyor. 1933'de uluslararası kısıtlı davetli bir yarışma açıyorlar. Elhgötz, Lambert, Agache gibi işte yine Prost'un dönemdaşları kendi alanlarının planlama alanının çok değerli isimleri. Prost da davet ediliyor ama yarışmaya katılmıyor Paris'teki görevi nedeniyle Paris'in baş mimarı o sırada. Ve bir şekilde yarışma sonuçlansa da Mustafa Kemal Atatürk bu planın uygulanmasını arzu etmiyor, akli, fikri Hadrianus'un başkenti Paris'in baş mimarında. Marsilya Konsolosluğunun araya girmesiyle Prost'la bir kere daha yazışılıyor. Devletin bir daveti var İstanbul Belediye Başkanının ve Valisinin davetiyle Prost kente davet ediliyor yeniden. Bir taraftan bu büyük bir onur yeni bir cumhuriyet kurulmuş ve Paris'in baş mimarı onure oluyor bir taraftan 2. dünya savaşı rüzgârları var. Paris'i terk ederek İstanbul'a gelmeyi rasyonel bir karar olarak da nitelendiriyor kendi notlarından anlayabildiğimiz,

kavrayabildiğimiz kadarıyla. Prost'u neden davet ediyorlar? Neden Prost? Cumhuriyetin tercihi neden Prost? İspatlayamadığım spekülâtif bir teorim var. Çok yoğun sayıda yüksek sayıdaki Alman ve Avusturyalı mimara karşı bir Fransızın daveti bence diplomatik bir strateji ve diplomatik bir dengeleme unsuru. Ama bunun dışında Henri Prost kendi yüksek lisans çalışmalarını 1900'lerin başında İtalya'da gerçekleştirirken saha çalışması olarak Ayasofya ve İstanbul'u seçiyor. 1903'lerde 1903-1907 arası defalarca kente gidip geliyor ve Ayasofya üzerine çok değerli bir master çalışması gerçekleştiriyor. Bu çalışmasıyla sınıfının 4. olarak mezun oluyor ve o ve sınıf arkadaşları Avrupa'nın planlanmasında, kuzey Afrika'nın koloni kentlerinin planlanmasında başrol oynuyorlar. Bir taraftan bu çalışmaların ardından da Paris'in baş mimarı olarak atanıyor, uzun yıllar görev yapıyor. Bugün tanıdığımız kentin kurgulanmasında çok önemli roller üstleniyor. Hem Müslüman konteksti biliyor Kuzey Afrika kentlerinden hem dünya başkenti Paris'in baş mimarı ve yeni bir cumhuriyet, yeni kurulan cumhuriyet bu başarılı insanla birlikte çalışmak istiyor. 1920'lerde ve 30'larda seküler cumhuriyet için yalnızca idari, hukuki ve kültürel reformlar değil kentsel çağdaşlık imgeleri de çoğunlukla batılı başkentlerden devşiriliyor sizlerin de hepimizin bildiği gibi Paris'te burada bakılan en önemli kentlerden biri. Nasıl bir kent olacak? Kent nasıl modernleşecek? Asri bir kent nasıl yapılır? İstanbul ideale nasıl ulaşabiliriz? başlıklarıyla bu arada gazetelerde gündelik çok çok yoğun yazılar yayınlıyor. Prost 1936'da kente geliyor. Çok geniş bir Türk ve genç mimarlardan Türk mimarlardan ve genç Fransız mimarlardan oluşan bir ekiple çalışıyor bir yıl boyunca. Dokümantasyonun ardından da konsantrasyon planı olarak nitelendirebileceğimiz bir master plan gerçekleşiyor. Mevcut iki bin hektarlık yerleşim üzerinden planlamasını 1937'de sunuyor. Greko-Romen meydanları kentin hafızasında, belleğinde yer alan meydanları yollarla, otomobil yollarıyla kamusal mekânları bağlayan ana bir fikre sahip. İstanbul'u asrileştirmek, güzelleştirmek üzerine kendi plan notlarından baktığımızda herkes için daha iyi ve sağlıklı bir yaşam çağrısı var Prost'un. Kadınlar için daha iyi bir yaşam, daha iyi konfor koşulları var defalarca uygulanan. Bizans ve Osmanlı yapılarının tarihi belgeleriyle kolektif belleği oluşturan birer anıt olarak korunmasını öneriyor ki bugün kentte sur içi kentte özellikle korumayı başardıysak, Boğaziçi'nde korumayı başardıysak bazı şeyleri plan ve planın getirdiği kurallar sayesinde. Boş arazilerdeki yeni semtler yaratmayı işaret ediyor. Hızlı ulaşım araçlarıyla donanmış havadar konutlardan oluşan semtler - Türkçeleştirme bana ait değil bire bir plan notlarından okuyorum-. İstimlakı doğru gerçekleştirerek yeni semtlerde yapılacak kadar konutu eski semtlerde yıkmayı öneriyor. Ardından eski semtleri yeni bir plan üstünde inşa etmek arzusunu hem plan notlarında hem kendi notlarında dile getiriyor. Çalışma metodolojisi ve temsiliyete baktığımızda Türk Silahlı Kuvvetleriyle yoğun bir çalışma arkadaşlığı var. Pilotlarımız hava fotoğrafları çekiyor bol bol. Fotoğraflar üzerinde çalışarak kolajlarla fotoğraflar üzerinde ölçekli baskı alarak bunların üzerinde çizimler yaparak, eskizler yaparak ilerliyorlar ki biz tasarım stüdyolarımızda bugün bu yönetimi çok yoğun olarak verimle ve keyifle kullanmaya devam ediyoruz. Odaklandığı yerler kentin tabii ki tarihi yarımadası, Haliç kıyıları, Ayasofya ve Topkapı Sarayı etrafına 1 No'lu arkeolojik park öneriyor ki bugün dünya şaheserlerinin korunmasındaki en değerli adımları onun çizdiği çerçeve ve kurallarla ilerliyoruz hâlâ. Botanik park Vefa yakınlarında bir 3 No'lu park öneriyor, ama bu maalesef inşa edilmiyor. En geniş ve tabii ki en yeni öneri tabii ki "Place de la République" Cumhuriyet Meydanı tüm ulusa karşı ve tüm dünyaya karşı Türkiye'nin modern Türkiye'nin imgesini yaratacak bir meydan inşası öneriyor. Bu meydana ulaşacak hani bu cumhuriyet meydanına ulaşacak kente dışarıdan gelen uluslararası ziyaretçilerin girebileceği ve beynelmilel sergilerin düzenlenebileceği Yenikapı'da hava deniz uçaklarının inebileceği, yolcu gemilerinin yanaşabileceği büyük yeni bir liman. Bizans limanının aslında canlandırılması bu ve bu limanın Atatürk Bulvarı'yla kentin kuzeyine doğru bağlamayı, Taksim'e doğru bağlamayı düşünüyor. Bu döneminde ilk gerçekleştirilen kendi kentteyken gerçekleştirilen çok değerli uygulamalardan biri. Mevcut dokunun dışında kentin periferisinde, çeperinde yer alan yerleri kamuya açıyor. Kentin plajlarını, kentin belleğinde yaşamsal deneyiminde

var olan plajları, yeniden hayat geçiriyor. Florya'nın cumhurbaşkanlığı yazlık konutu seçilmesini de göz önüne alarak eğlence ve kamp alanlarını, kamusal mekânların ve plajların gelişimine öneriyor. Anadolu yakasına bakacak olursak Fenerbahçe'de yaşayanlar için temel merkez olacak yat limanı ve rekreasyon alanı belirliyor. Askeri garnizonların bölgeden taşınmasına işaret etse de bu gerçekleşemiyor, ama bu mekânlar subaylar için, askerler için dinleme mekânlarına dönüştürülüyor. Yine bir kısıtlı da olsa bir kamusal alan kullanımına işaret ediyor. Bu modern bir kent planlaması tabii ki modern bir ulaşım sekiz bin yıllık tarihi kente bedestenlerin bazılarını metro istasyonlarına çevirmeyi ve aktif olarak yeni ulaşımında onlardan yararlanmayı düşünüyor. Metro etüdü var. Zorlu topografyaya ve tarihi mirasa, yoğun tarihi miraslara rağmen bir metro etüdü sunuluyor. Maalesef bütçe nedeniyle gerçekleşemiyor. Tabii her mimarın gönlünde bu Avrupa Asya kıtasını buluşturmak yatıyor. İlk önerilerden birinde de işte Boğaziçi Köprüsü'nü etüt eden takımca etüt ediyorlar ve sunuyorlar. Hijyen, sağlık, toplumsal sağlık, toplumsal hijyen Paris'teki günlerinden beri en önemli altını çizdiği noktalardan biri. Cumhuriyetin yaşam alanları güzel evler başlığıyla aslında sunuluyor. Hızla Prost'un bulvarları, önerdiği bulvarları boyunca bu yaşam alanları kira evleri adıyla hızlı ama döneminin özgün modern imzalarını taşıyan binalar inşa ediliyor. Bu bulvarlarda aslında "İstanbul'daki işim çok çetrefilli burası topoğrafik alan ama Paris'ten daha görkemli bulvarlar yaratacağım." diye adlandırıyor İstanbul için düşlerini. Bu Elmadağ'dan Divan Otelinin köşesinden bir görünüş kolonatlarda üzerinde ilerleyen ve işte çeşitli butikler, çeşitli pastaneler, dükkânlara ev sahipliği yapan sıfır kotunda gündelik yaşamı canlandıran bir planlama yaklaşımı var, üst katlarda da ofisler ve yaşam alanları sonluyor. Bu 40'ların sonlarından çekilmiş bir fotoğraf at arabaları ve otomobiller kentin yaşamında devam ediyorlar. Plan iki bin hektarlık bir alanı işaret ediyor. Statik bir nüfus hesaplaması var başta Alman Wagner tarafından yapılan bir yanlış bir hesaplama, ama 43-53 yılları arasındaki uygulama planı bütçe kısıtlamaları nedeniyle çok fazla ilerleyemiyor. İstimlak yasaları İnönü döneminde çıkartılamıyor. Ancak 1100 kadar yapı istimlak edilebiliyor ve bulvarlar bir kısmı inşa edilebiliyor. Şematik olarak bu plan büyütülüyor "trafik su gibi akmalı" mottosuyla bu plan 6000 hektara kadar büyütülerek revize ediliyor ve uygulama temel olarak devam ediyor. Prost Planı batı Avrupa ve Amerikan kuzey Amerikan kent planlama modellerine çok benziyor, ama Türkiye bağlamında yeni anlamlar kazandığını savunuyorum. Kırmızılar Prost'un kentte olduğu dönemde İnönü Dönemi'nde inşa edilebilen, yapılabilen, gerçekleştirilebilen alanlara işaret ediyor. Üsküdar'da bir meydan, Taksim Meydanı ve 1 No'lu arkeolojik park, Eminönü'nde kısmi bir genişletme çalışması ve yine Çemberlitaş'ta Divanyolu üzerindeki kısmi çalışmalar. Bu planı yıkma, yol açma, boşaltma, Avrupalılaştırma, nezihleştirme, sekülerleştirme işte düzen getirme muntazam geometrik düzen üzerinden okuyabilirsiniz. Bazılarımız vatandaşlaştırma bazıları kontrol edilebilme üzerinden okuyorlar. Bunlar hep tüm plancıların, tarihçilerin hem kent tarihçilerinin masaya getirdiği kavramlar. Prost Planı'nın raporu standart bir teknik ve bilimsel bir metin gibi okumayacağını savunuyorum. Genç cumhuriyetin tüm yurttaşları için daha iyi bir yaşam deklarasyonu ile dili, tonu kullandığı kavramlar, altı sayfalık plan notları, seküler ulus devletinin resmi retorik ile yakın çağrışımlar sunmakta. Türkiye'nin seküler ideolojisi bağlamında laiklik çerçevesinde bu kamusal mekânlar estetik ve politikayı bütünleştirerek dikkatle tasarlanan bir zihne işaret ediyor. Serbest sahalarda, kamusal mekânlar, ulusal mekânlar ulus-devletin laiklik simgesini özellikle kurguluyorlar, yansıtıyorlar. "İstanbul'u asrileştirmek ve güzelleştirmek" mottosuyla yeni bir toplumsal varoluş senaryosu çiziliyor. Toplumsal kültürel dönüşüm çerçevesinde bir kentsel dönüşüm hareketi var. Burada da bir numaralı atılım alanı işte Yenikapı'dan başlayarak uzanan bugün Tarlabası Bulvarı'nın uzantısı dediğimiz Atatürk Bulvarı ve kültür kurgulanması. Yeni bir modern yaşam senaryosu sekülerleştirici etkisi, kadın ve erkeği aynı mekânda yan yana getirmeyi bilinçli olarak tercih ediyor. Kamusal bir alanı ve kamusal bir mekânı bilinçli olarak kurgulanmasını plan direktifleri ve plan notları gözler önüne seriyor. Bu resimler 1947'den çoğu kendisi tarafından

resmedilmiş kareler. Askeri Cezayir'deyken yazdığı bir mektupta kent plancının anıtların ve parkların, bahçelerin yardımıyla politik ve sosyal bir fikri ifade etmekle sorumlu olduğunun altını çiziyor. Güçlü adam olan urbanist bu aktarımdan sorumludur diye yazıyor. Fransız kolonilerinde uyguladığı bu yaklaşımları birebir vali, belediye başkanı ve devlet başkanı ile birlikte yakın markaj çalışarak İstanbul'a da taşıyor. Taksim tabii ki, bu cerrahi operasyonun -kendi diliyle cerrahi operasyonun- taçlandırıldığı nokta burada "Türkiye anılarla zengin bir ülke tüm gelişmiş ülkeleri her konuda gelişmek arzusuyla yanıp tutuşmakta diye daha sonraki ilerleyen yıllarda mektuplarında kaleme alıyor. Ve bir kışlayı yıkmayı önererek eğlence ve mekânlarının fiziksel görselleşmesinin ötesinde bir anlam taşıyor. Hem kamusal alan politik olan ve politikada yeri olan kamusal mekâna idari ve politik kavram olan kamunun kentsel arenada görselleştirilmesine işaret ediyor. Mevcut bütün açık alanları parklara, bahçelere dönüştürüyor. Mevcut bütün kışlaların üniversitelere veya müzelere devredilmesi için önerilerde bulunuyor ki İstanbul Teknik Üniversitesi üç kışlayı eğitim alanı olarak alıyor. Bir askeri yapıda Harbiye Askeri Müzesi'ne dönüştürülüyor. Bütün bu dönüştürme süreçlerinde Taksim'deki bu kamusal mekânın kültür varisinin oluşumunda da dönemin koruma anlayışının da ışığında bir büyük kışla Topçu Kışlası yıkılarak Gezi Parkı'na dönüştürülüyor. Gezi Parkı adıyla da bu planın katledilen yürek olarak taçlandırılan katleden biri olarak nitelendiriyoruz. Güzelleşen İstanbul başlığıyla bu plan belediyenin yayınlarında veya günlük gazetelerin yayınlarında çok büyük bir şekilde önemli açıda görselleştiriliyor ön planda. Ama hep İnönü'nün egemen olduğu bir görselleştirme süreci olduğunu da vurgulamadan geçemeyeceğim. Reformlarla yakından ilgili İstanbul'un kentleşmesinde özellikle dil yaşatma reformunun gerçekten önemli etkileri olduğunu vurguluyor. Özgür yaşamın ilk eyleminin İstanbul'un modernleştirmek isteği olduğunu ve kendisinin de bunun için takımıyla birlikte canla başla çalışacağını altını çiziyor. "İstanbul çalışmak zorunda olduğum en güzel sanat eseri, İstanbul'un yeni çehresi genç cumhuriyeti onurlandıracaktır." diye eskizlerin altında notlar var. Ama en değerlisi Fransız arşivlerinde bulduğumuz kutular dolusu gündelik hayattan fotoğraflar. Bunlar Taksim Gezi Parkı'ndan kendisinin çektiği fotoğraflar küçük ebattalar. Fransız kolonilerinde de çok büyük yeşil alanlar öneriyor. Burada ama yerel halkla beyaz işgalciyi kuvvetler arasında bir ayırım sosyal ayrışımı getiren bir mekân rolü üstleniyor yeşillik. Paris'te vatandaşların sosyal ve hijyenik iyiliği için refahı için büyük bahçeler öneriyor. İstanbul'da ise kadın ve erkeğin karma toplum olarak toplumsal entegrasyonu için öneriyor. Sürekli kendisine soruyorlar: "Neden bu kadar çok park, bahçe yapıyorsun? Neden 18 parkı inşa ediyorsun?" Bilinçli olarak kadınları ve çocukları kafeslerin dışına çıkarma, toplumun eşit bireyleri olarak görünür kılmaya işaret ediyor. Fotoğrafların arasında not düştüğü bu anlamda düştüğü çok değerli notlar var. Rekreasyonel alanlar basit bir güzelleştirme meselesi değildir. Sekülerleştirici Türk modernite projesinde en temel kritik özelliklerden biridir. Kamusal mekânlar tasarlamak kentsel yaşamda radikal değişimi işaret ederler daha hijyenik ve yapısal bir çevre yeni bir sosyal yaşama. Sondaki fotoğraf 1947'de National Geographic fotoğrafçısının resmettiği bir fotoğraf. Evet, bizim toplumsal yaşamın bir parçası olmasını gerçekleştiren Prost'un önerileri yeni cumhuriyetin modernleştirici ideolojisiyle çarpıcı benzerliklerini yansıtıyor. Toplumumuzun dönüşümünde çarpıcı bir katkı yaptığını düşünüyorum. Kısmi olarak uyguladıklarını görmekten tatmin olduğum çizim, planlar eski İstanbul'u önemli olarak sarsacaklardır, diyor. Ben izin verirsiniz Prost'un sözleriyle bitirmiş olayım. Bu değerli meslek insanını sizlerle paylaşmama olanak sağladığınız için özellikle bu anlamlı günde çok teşekkür ederim Sayın Hocam, değerli öğrenciler.

Ezgi Erel: Sayın Hoca'mıza değerli paylaşımları için teşekkür ediyoruz. Atatürk Dönemi İstanbul'unda Kentsel Sahnenin Aktörleri başlıklı konuşmalarıyla Işık Üniversitesi Sanat, Tasarım

ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Doçent Doktor Sayın Özlem Sıla Durhan Hoca'mız bizlerle olacak. Sözü Hoca'mıza bırakmadan önce kendisini sizlere takdim etmek isterim; Doçent Doktor Sıla Durhan Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. Çeşitli proje ekiplerinde tasarımcı ve proje yöneticisi olarak çalıştı, yarışmalara katıldı. Almanya'da Hannover Dünya Fuarı gençlik inisiyatifindeki araştırmalarının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Dünya Fuarlarına Katılımı başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Erken Cumhuriyet İstanbul'unda Kentsel Değişim başlıklı teziyle ise doktorasını 2009 yılında Yıldız Teknik Üniversitesinde tamamladı. Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü doktora sonrası araştırma bursu almaya hak kazandı. Çalışmaları Türkiye modernliğinin fiziksel çevre bağlamında irdelenmesi, kentsel mekân ve dönüşüm, mimarlık tarihi ve kuramı, modern sanat ve mimarlık üzerine yoğunlaşmakta bu konular ekseninde pek çok ulusal ve uluslararası yayını, konferans ve sempozyum katılımı, atölye yürütücülüğü bulunmaktadır. 2013 yılından bu yana Işık Üniversitesi Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü öğretim üyeliğini sürdürmekte, stüdyo ve kuram dersleri vermektedir. Şimdi sözü Doçent Doktor Özlem Sıla Durhan Hoca'mıza bırakıyorum. Buyurunuz Sayın Hocam.

Özlem Sıla Durhan: Merhaba, Aramızdan ayrılışının 83. yılında Mustafa Kemal Atatürk'ü saygı ve minnetle andığımı belirtmek istiyorum. Bu özel anma gününde bana konuşma olanağı tanındığı içinde teşekkürlerimi sunuyorum. İpek Hoca'nın ufuk açıcı değerlendirmelerinin ardından yönümüzü 1920'ler ve 30'ların başına çevirmek istiyorum. Sizleri cumhuriyetin ilk yıllarından Prost dönemine uzanan süreçte İstanbul'da kentleşme ve planlama konusunda ortaya çıkan arayışları, bu dönemde İstanbul'un değişiminin arka planını anlatmaya çalışacağım. İstanbul kentsel sahnenin tüm aktörleri yani cumhuriyet bürokrasisi, imar yönetimi, planlama uzmanı ve kentli arasında süregelen toplumsal ilişkilerin hem öznesi hem aracı. Dolayısıyla her kent gibi İstanbul'da bir tasarımcının ürünü olmaktan öte toplumsal bir ürün ve İstanbul'u anlamak için fiziksel değişiklikleri incelemekle yetinmeyerek toplumsal, ekonomik, tarihsel olanla fiziksel olanın ilişkisini de kurmak gerekiyor. Bu kavrayış doğrultusunda erken cumhuriyet yönetici kadrolarının ivmesiyle harekete geçen ancak öngörülen biçimde ilerlemeyen kentsel süreçlerin izini sürmeye çalışacağım. Ulaşılabilen malzemenin çoğu merkezi öznenin yaptıkları üzerine kurulu olduğu için kentin bu süreçteki arka planını aslında arşiv belgelerinden, gazetelerden, süreli yayınlardan izlemek mümkün. Öte yandan Ankara'nın başkent ilan edilmesi ve imarına İstanbul'dan önce başlanmasıyla ilişkili olarak İstanbul'un ihmal edilmiş bir kent olduğu yaklaşımıyla literatürde karşılaşıyoruz. Kent planlamaya yönelik yarım kalmış, unutulmuş, sekteye uğramış ya da kısmen gerçekleşmiş çabaları ortaya koyarak bu yorumun eksikliğine de işaret etmek istiyorum. Zira bu gelişimler İstanbul'un görmezden gelinmediğini yalnızca sosyo-ekonomik ve kültürel olarak eski parlaklığını yitirmesiyle ülke içinde ağırlığına yapılan vurgunun değiştiğinin izlerini gösteriyor. İpek Hoca'nın da biraz önce belirttiği gibi 1933'te İstanbul'un imarı için bir yarışma düzenlenerek dört yabancı uzman davet ediliyor ve Ehlgötz'ün önerisi seçilmiş olmasına rağmen uygulanmıyor. 1936'da görevlendiren isimse Henri Prost oluyor. Prost'un belediyeye sözleşme imzalamasına değin İstanbul'un imarı kapsamında pek çok girişimden söz etmek mümkün. Bunlar arasında on yıllık imar programı hazırlığı, beş yıllık imar programı hazırlığı Lörcher, Jansen ve yarışma yoluyla Ehlgötz, Lambert ve Agache ve Wagner'in deneyimleri öne çıkıyor. Bu deneyimleri birazdan aktaracağım ancak burada planlanmak istendiğinde İstanbul'un nasıl bir kent olduğundan söz etmekte yarar var. Nüfusunun yüzyılın başında bir milyonu aştığını biliyoruz. 1927 sayımında yedi yüz binlere ulaştığını düşüğünü biliyoruz. Birinci dünya savaşı, itilaf devletlerinin işgali, Kurtuluş Savaşı sırasında yaşadığı sarsıntıların ardından kent gücünü kaybetmeye başlıyor. Dolayısıyla söz edeceğim imar etkinlikleri nüfusun küçüldüğü bir İstanbul'da gerçekleşiyor. Kurtuluş Savaşı sırasında yabancı ve azınlık ticaret gruplarının sermaye ve iş yerlerini Avrupa'ya götürmesi, artan enflasyonla zarar görenlerin

İstanbul'u terk etmesiyle ekonomik gücünü yitiren bir kent. Kentin yaklaşık üçte birini yok eden yangınlar büyük bir sorun teşkil ediyor. İstanbul limanı Avrupa ülkelerinin transit limanı olma özelliğini kaybetmiş durumda. Dünya çapında yaşanan ekonomik buhranın etkisi kentte hissediliyor. İnşaat malzemesi sıkıntısı inşa-i faaliyetleri etkiliyor. Şehremanetiden belediyeye dönüşen yerel yönetimse oldukça deneyimsiz durumda. Böylesi bir İstanbul'da bir yandan belediye başkanlığının kenti ihmal etme ya da bu niyetleri yenilenirken diğer yandan basında köşe yazarları çeşitli köşe yazarlarının kentin harabiyetinden ve sürekli ertelenen imardan yakındıklarını görüyoruz. Nüfusu ve kentleşme hızı azalmış böylesi bir İstanbul'da kentin imar planı gereksiniminden söz edilmeye başlanıyor. Biraz daha geriye gidersek II. Meşrutiyet Dönemi İstanbul'un haritalarının çıkarılmasında bir dönüm noktası. Bu dönemde İstanbul ve çevresinin 1/25.000 ölçekli haritaları hazırlanıyor. 1912'den itibaren şehreminliği yapmış olan Cemil Topuzlu kentte bazı imar uygulamaları yapma fırsatı buluyor. Lyon Belediyesi Başmühendisi Auric 1910-13 yılları arasında Şehremaneti Fen Kurulu Müdürlüğüne atanıyor ve Auric Aksaray-Fatih bölgesinin planlarını hazırladığını biliyoruz, ancak bu planların 1. Dünya Savaşı çıkması nedeniyle uygulanmadığını söylemek gerekir. Cemil Topuzlu döneminde Eminönü, Kadıköy, Üsküdar ve Beyoğlu bölgelerinin haritalarının hazırlanma işi bir yabancı şirkete veriliyor. Bu şirket tarafından haritaları yapılırken haritası biten yerlerden başlanarak kentin imar planları da yapılmaya başlanıyor. Bu şirket adına 1922'de Carl Christoph Lörcher Beyoğlu bölgesinin önce nazım planını yapıyor. Lörcher Ankara'nın 1924 tarihli ilk imar planının da müellifi aynı zamanda İstanbul Şehremaneti Fen Kurulu üyesi bu dönemde. 1922 sonrası 1926-28 yılları arasında yine Lörcher aynı şirket adına Üsküdar ve Kadıköy bölgesinin nazım imar planını hazırlıyor. Lörcher'e bu planların yaptırılma nedeni özellikle yangın yerlerinin yeniden düzenlemesiyle ilişkilendirilebilir. Çünkü 1868'lerden başlayarak HocaPaşa Yangını sonrasında ve 20. yüzyıl sonrasında uygulanan bir pratik aslında ya da bir planlama eğilimi bu. İstanbul'un modernleşme çabalarının eksenine henüz planlı gelişme, kentleşme arayışların oluşturmadığı bu yıllarda imar planı anlayışının haritacılığa yakın durduğu bir dönem aslında. Dolayısıyla imar aracı olan haritanın hazırlanması dışında kent planlamasına, kentleşmeye, kentleşmeye yönelik adımların henüz yaygınlaşmadığı görüyoruz. Bu planlarda yapılmakla birlikte uygulanmamıştır. Böylece Lörcher cumhuriyet döneminde çalışmaları uygulanmayan uzmanların öncüsü olarak karşımıza çıkıyor. Nazi yanlısı görüşleri ya da antisemitist görüşleri ile tanınan Lörcher'in politik kimliğinin yöneticilerin hoşuna gitmemesi olasılığından spekülasyon olmakla birlikte söz edilebiliriz. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki gelişimlerden bir diğeri ise 1928'e kadar şehreminliği sürdürülen Emin Erkul'un çabaları. Erkul, kentin on yıllık imar programını belirlemek için derneklerin, şirketlerin, bankaların görüşlerinin alındığı toplantılar yapıyor. Bu toplantılar dönemin gazeteleri tarafından yakından takip ediliyor. Bu imar programı da Dâhiliye Vekâletine yani dönemin İçişleri Bakanlığına gönderildiği halde sonra geri alınıyor. 1929'a geldiğimizde ise yeni bir program isteği ortaya çıkıyor. Dâhiliye Vekâletinin emriyle kentin planlanması için bu sefer beş yıllık bir imar programı hazırlanması isteniyor. Bu program hazırlanmak üzere bir komisyon kuruluyor ve eski Şehremini Emin Erkul döneminde hazırlanan bu on yıllık imar programının incelenmesine karar veriliyor. Henüz Prost kentin imar planı hazırlamasını yapmamışken 1931'de bu beş yıllık imar programının ortaya çıkışı ve içeriği önemli bir noktaya işaret ediyor. Bu tarihten altı yıl sonra yani 1937 yılında Prost'un hazırladığı planda yer alan bazı imar etkinlikleri bu beş yıllık programda öneriliyor. Bu durum Prost Planı'ndaki bazı fikirlerin ya da bir kısmının daha önce düşünüldüğünü bize gösteriyor. Dolayısıyla Prost'un bu çalışmalardan haberdar olduğunu düşünebiliriz. Bununla birlikte Dâhiliye Vekâleti bu imar programını beğenmeyerek yenisinin düzenlemesini istiyor ve programı iade ediyor. 1931 yılında belediye bir an önce imar planının yapılmasında acele etmekte nitekim stadyum yerinin belirlenmesi konusunda hızlı hareket edilmesi gerekliliği gündeme geliyor. Dolayısıyla Ankara'nın stadyuma ilgisinin Prost'un seçiminden çok daha önce başladığını söylemek mümkün. Ankara'nın

müdahalesiyle bu alan belediyenin yetki alanından çıkarılarak bakanlığa bağlanıyor ve Prost'un önerisi dışında başka bir yere Dolmabahçe'ye stadyum yapılıyor. Keza Dolmabahçe stadyumu gibi Unkapanı Köprüsü, Florya Plajı, mezarlık arsalarının imara açılması imar konuları da 1930'ların başlarında henüz planlama uzmanı belirlenmeden önce görüşülmeye başlanan imar etkinliklerinden. 1929'da İstanbul planlaması için akla gelen isimlerden birisi Hermann Jansen. Jansen, Berlin'in İmar Planı Yarışması'nı kazanan isim. Ankara'nın imarı için 1928'de açılan yarışmada birinciliği elde ediyor ve Türkiye'ye Ankara'ya imar uygulaması için gelip giderken İstanbul'la ilgili de sık sık kendisine danışılıyor. Belediye başkanıyla, bürokratlarla görüşülüyor, gazetecilere imarla ilgili beyanatlarda bulunuyor ancak biz Jansen adının çok daha öncede geçtiğini biliyoruz. İstanbul'a ilk defa 1. Dünya Savaşı öncesinde geliyor. Mimar Kemalettin'le birlikte İstanbul'un planıyla ilgili görüşüyorlar. Bu dönemdeki en belirgin muhalif tavrı eski şehremini on yıllık imar programının hazırlığında rol alan Emin Erkul gösteriyor. Ve kentin bir imar planının hazırlandığını bu plan mevcutken Jansen'e başvurulmasının anlayamadığını belirtiyor. Benzer şekilde eleştirilerle karşılaşılıyor. Gazeteci Yunus Nadi'nin de 1929'da Berlin'de Jansen'le bir röportaj yaptığını ve Jansen'i İstanbul'un imarı için tavsiye ettiğini köşe yazılarından takip edebiliyoruz. 1932 yılına gelindiğinde bir yandan Jansen'e danışılmaya devam edilirken diğer yandan İstanbul'un imarı için bir yarışma açılması teklifinden söz ediliyor. Jansen ise İstanbul'un imarı için bir plan hazırlayıp hazırlanmayacağı sorulduğunda kendisine böyle bir teklif yapılmadığını belirtiyor ve kent planlamasının özellikle ekonomik bir gerçeklik olduğunu belirttiği görüşlerini yine dönemin kaynaklarında okuyoruz. Ve İstanbul'un imarının uluslararası bir yarışmayla yoluyla elde edilmesine karar veriliyor. Jansen ise bu yarışmaya davet edilmiyor. 1933'te yarışmaya davet edilen isimler Herman Elgötz, Alfred Agache ve Jacques Lambert ve Henri Prost. Prost katılamayacağını bildiriyor. Uzmanlardan planlarıyla birlikte birer rapor hazırlaması isteniyor üç uzman ayrı ayrı İstanbul'a gelerek yaklaşık bir ay süreyle incelemelerde bulunuyorlar. Bu uzmanlara kentin haritaları verildiğini biliyoruz. Ancak kentsel analizler, istatistiki veriler gibi eksiklikleri uzmanların önerilerinde görüyoruz. Davet edilen planlılardan Agache ününü Rio de Janerio Master Planını yaparak sağlamış. Avustralya'nın Kanberra kentini planlaması yarışmasında birincilik ödülü kazanmış. Fransa'da Dunkerque şehrinin planlaması ve Paris'in genişletilmesi için açılan yarışmada ödül almış bir uzman. Elgötz ise Almanya'da Essen kentinin imar planını hazırlamış Berlin Technische Hochschule de Şehircilik Bölümünde akademisyen, öğretim üyesi. Lambert, Paris, New York, Chicago kent planlarıyla ilgilenmiş. Onun da ödülleri olduğunu biliyoruz. Bu uzmanlar raporlarını, imar planları önerilerini teslim ettikten sonra bunların görüşülmesi, incelenmesi için bir komisyon kuruluyor. Uzman belirlendikten sonra ise bu kişinin hazırlayacağı plan 2. bir komisyonun incelemesine tabi tutulmasına karar veriliyor. Komisyonun oluşturuluş biçimi ve süreci ise eleştiriler alıyor. Yarışmanın yabancı mimarlara açık olması Türk mimarlar arasında tepkilerin ortaya çıkmasına neden oluyor. Tarihsel başarıların yüceltildiği, Türk geçmişinin ulusalcı bir yönde yeniden yapılandırıldığı bu dönemde Türk uzmanlara hizmet sunma olanağı verilmemesi tepkiler çekiyor. 1934'te uzmanı belirlemek için oluşturulan komisyon gerek üye sayısının fazlalığı gerekse üyelerin temsil ettiği alanlar içerdiği çeşitlilik açısından dikkat çekici. Çeşitli mimar, bürokrat, gazeteci, yazar, siyasetçi yer alıyor bu komisyonda. İçlerinde örneğin siyasetçi Salah Cimcoz, Yahya Kemal Beyatlı, Celal Esad Arseven, Mimar Ernst Egli gibi isimleri sayabiliriz. Nihayet 1935'te yapılan oylamada Elgötz tarafından imar planının hazırlanmasına karar veriliyor. İlginç olansa Elgötz'ün adının bir daha hiç anılmaması. İki yıllık sürecin ardından yarışma sonuçlandığında yarışmanın tüm süreci ve sonuçları göz ardı edilerek yeni bir isimden Henri Prost'tan söz edilmeye başlanıyor. Söz edilmesi gereken bir başka isim Martin Wagner. 1935'te Wagner İstanbul'un imarıyla ilgilenmek üzere İstanbul Belediyesinde çalışmaya başlıyor. Berlin Planlama Departmanı Başkanı olarak çalışan ve konut kooperatiflerinin kurulmasını desteklemesiyle tanınan dönemin mimarlarıyla birlikte bir dizi proje gerçekleştirmiş ve dönemi

itibariyle önemsenen, tanınan bir mimardan söz ediyoruz. Hitler Almanya'sından ayrılmak zorunda kalan Wagner 1935-38 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Müşavirliğinde çalışmış. Wagner'in ilk çalışmaları imar planının ve imar kanununun temel ilkelerini ortaya koymak oluyor. Bununla birlikte ağırlıklı olarak kent planlamasının sosyal ve ekonomik yönlerini vurguladığı yazılar yazıyor. 1935 başlarında Atatürk için bir yazlık köşk tasarlayarak Florya'nın sahil düzenlemesini yapmakla görevlendiriliyor. Ancak çalışmaya başlamasının ardından Mimar Seyfi Arkan bu projede göreve getiriliyor. Öte yandan Prost görevlendirilmeden önce başlayan ve daha sonra Prost Planı'nda yer alan bazı imar etkinliklerinde Wagner'in emek harcadığını da görüyoruz. Örneğin Eminönü Meydanı'nın düzenlenmesi, çevre yollarının açılması, Surp Agop Mezarlığı arsasında yapılacak konut projesinin hazırlanması içinde Wagner görevlendiriliyor. Atatürk Köprüsü'nün her iki yanının düzenlenmesi için bir proje hazırlıyor. Yenikapı Limanı Projesi ile ilgili çalışıyor. İstanbul için bir imar raporu da hazırlıyor. Ancak bu raporda uygulamaya konmuyor. Wagner de bilgisine başvurulmuş yabancı uzmanlardan biri olarak kalıyor. 1935'lerde sıklıkla adından söz edilen Wagner'in 1936'dan itibaren pek adını görmüyoruz. Wagner'in Prost'un görevlendirilmesiyle birlikte kendi pozisyonunu sorguladığını da mektuplarından takip edebiliyoruz. Almanya'da Bauhaus'un kurucusu olan Walter Gropius Amerika'ya gittikten sonra Gropius'la yazışmaları kaynaklarda mevcut ve bu yazışmalarda Prost'la ayrı çizgilerde olduklarını fark ettiğini ve bu nedenle onunla çalışmanın pek mümkün olmadığını anlattığı yazıları var. Daha sonra Wagner Nafia Vekâleti yani dönemin Bayındırlık Bakanlığı şehircilik uzmanlığına getiriliyor. Ve Wagner Walter Gropius'un davetiyle Harvard Üniversitesine gitmek için Türkiye'den ayrılmaya karar veriyor. Danışmanlık görevleri Güzel Sanatlar Akademisindeki dersleri, konferansları ve yazılarıyla Wagner'in dönemin kent planlarının şekillenmesinde etkili olduğunu söylemek mümkün. İstanbul'un cumhuriyetin ilk yıllarındaki planlama sürecinin kavrayabilmek için sizlere kentsel müdahalelerle amaçlananları, kentin nasıl ve hangi amaçlarla planlanmak istendiğini, tutumları, eleştirileri, gerçekleşen ve gerçekleşmeyenleri yani kent planlanmadan önce yaşananları aktarmaya çalıştım. İstanbul, planlanmak istenmekle birlikte kent planlamasının kavramsal içeriği ve bir plan elde etme yöntemleri konusunda bir netlik olmadığını bizlere gösteriyor tüm bunlar. Özellikle yabancı uzman emeğinden yararlanma ve onlara planlar yaptırılması aslında geç Osmanlıdan beri Batılılaşma hareketleri bağlamında kullanılan bir araç olmuştur. Bu eğilim erken cumhuriyet döneminde ise neredeyse devletin resmi politikası haline gelir. Yabancı uzmandan yararlanma bir anlamda batıya açılışı ve çağdaş uygarlık düzeyini yakalama idealini temsil ediyor. Model olarak alınan batı kentlerinin bir benzeri haline gelmek isteniyor. Aynı zamanda planlamanın olabildiğince dışarıdan biri tarafından gerçekleştirilmesini sağlamak planlamayı meşrulaştırmak için de gerekli görülmüş olmalı. Sonuç olarak; İstanbul'un planlanmasını görünmeyen çatışmaların, çelişkilerin, karşı koyuşların, uzlaşmaların, hiçe saymaların, uyulması gerekli yasaların sonucu olarak okumak mümkün. Bu da kentin yalnız planlanmış tutarlı bir bütün olmadığını kâğıt üstünde kalmış, sekteye uğramış ya da kısmen gerçekleşmiş çabalarla da biçimlendiğini bize gösteriyor. Teşekkür ederim.

Ezgi Erel: Sayın Hoca'mıza çok teşekkür ediyoruz. Değerli katılımcılar, Kurtuluş Savaşı'mızın başkomutanı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ilk Cumhurbaşkanımız Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ü Anma programımız burada sona eriyor. Sonsuzluğa yürüyüşünün 83. yılında Ata'mıza sonsuz sevgi, saygı ve şükranlarımızı bir kez daha sunuyor, katılımınız için hepinize çok teşekkür ediyoruz.

*** Video burada sona eriyor. ***